Тема 2
Оцінювання альтернатив рішень за одним критерієм

Надія І. Недашківська n.nedashkivska@gmail.com

Інститут прикладного системного аналізу НТУУ “КПІ”

Постановка задачі

Пріоритет
Коефіцієнт відносної важливості (вага) $w \in R,\ w > 0$

більше значення свідчить про більшу важливість відповідного об’єкту

Ваги $\{w_i \mid i = 1,\ldots,n\}$ називаються **нормованими** (до одиниці), якщо

$$\sum_{i=1}^{n} w_i = 1$$

<u>Дано:</u>

$A = \{a_i \mid i = 1,\ldots,n\}$ - множина альтернатив рішень

C - критерій

<u>Знайти:</u>

$W = \{w_i \mid i = 1,\ldots,n\}$ - ваги альтернатив

Методи розв’язання задачі

Метод безпосереднього оцінювання

1. Експерт привласнює кожній альтернативі a_i число v_i (ранг, бал, вага), яке, на його думку, відбиває ступінь властивості, представленої критерієм C

$$\forall i \quad a_i \to v_i \in [1, n]$$

2. Нормування $w_i = v_i / \sum_{i=1}^{n} v_i$

Недолік: значні похибки, коли альтернативи досить близькі

2.1. Методи парних порівнянь

Матриця парних порівнянь

$$A = \{a_i \mid i = 1,\dots,n\}$$

$D = \{d_{ij} \mid i, j = 1,\dots,n\}$ **- матриця парних порівнянь (МПП)**

$d_{ij} \in R$

d_{ij} - величина переваги a_i над a_j відносно заданого критерію

Шкала вербальних суджень

Шкала вербальних суджень (S, X, f)

$S = \{s_k \mid k = 1, \dots, K\}$ - градації шкали (судження)

$X = \{x_k \mid k = 1, \dots, K\}$ - кількісні вираження градацій $x_k \in R$

$d_{ij} = x_k$, якщо порівняння a_i з a_j описується судженням s_k

Фундаментальна шкала

Кількісні вираження градацій x_k	Градації шкали (судження s_k)	Пояснення
1	Однаково важливі	Елементи рівні за своїм значенням
3	Слабка перевага	Існують вербальні висловлювання щодо пріоритету одного елементу над іншим, але ці висловлювання досить непереконливі
5	Сильна перевага	Існують добрі докази та логічні критерії, які можуть показати, що один з елементів більш важливий
7	Дуже сильна перевага	Існує переконливий доказ великої значущості одного елемента в порівнянні з іншим
9	Абсолютна перевага	Усвідомлення пріоритету одного елементу над іншим максимально підтверджується
2, 4, 6, 8	Проміжні оцінки	Потрібен певний компроміс

Функціональна залежність ваг від величин переваг

$$d_{ij} = f(w_i, w_j)$$ напр, $$d_{ij} = \frac{w_i}{w_j}\varepsilon_{ij} \qquad \varepsilon_{ij} > 0, \quad \varepsilon_{ii} = 1$$

$$f(w_i, w_j) = w_i / w_j$$

мультиплікативні

парні порівняння

$$f(w_i, w_j) = w_i - w_j$$

адитивні

парні порівняння

$$d_{ji} = 1/d_{ij}$$

$$d_{ij} > 0$$

властивість оберненої симетричності

$$d_{ji} = -d_{ij}$$

Узгоджена МПП

Мультиплікативна | **Адитивна**

$$d_{ij} = d_{ik} d_{kj} \quad \forall i, j, k$$

властивість узгодженості

$$d_{ij} = d_{ik} + d_{kj} \quad \forall i, j, k$$

Твердження. МПП $d_{ij} = \frac{w_i}{w_j}$ є узгодженою.

$$d_{ij} = \frac{w_i}{w_j} = \frac{w_i}{w_k} \frac{w_k}{w_j} = d_{ik} d_{kj}$$

Твердження. МПП $d_{ij} = w_i - w_j$ є узгодженою.

$$d_{ij} = w_i - w_j =$$

$$= (w_i - w_k) + (w_k - w_j) = d_{ik} + d_{kj}$$

Приклади

$$D = \begin{bmatrix} 1 & 2 & 6 \\ 1/2 & 1 & 3 \\ 1/6 & 1/3 & 1 \end{bmatrix}$$

$$D = \begin{bmatrix} 1 & 2 & 4 \\ 1/2 & 1 & 3 \\ 1/4 & 1/3 & 1 \end{bmatrix}$$

Приклад: перевірка узгодженості матриці парних порівнянь **за означенням**

Матриця $D = \{d_{ij} \mid i, j = 1,\dots,n\}$ **є узгодженою, якщо** $d_{ij} = d_{ik} d_{kj}$

для всіх $i, j, k = 1,\dots,n$

$$D = \begin{bmatrix} 1 & 1/5 & 1 \\ 5 & 1 & 5 \\ 1 & 1/5 & 1 \end{bmatrix}$$

Потрібно перебрати всі значення $i, j, k = 1,\dots,3$

$i = 1, j = 3, k = 2:$ $d_{13} = d_{12} d_{23} = \frac{1}{5} \cdot 5 = 1$

$i = 1, j = 2, k = 3:$ $d_{12} = d_{13} d_{32} = 1 \cdot \frac{1}{5} = \frac{1}{5}$

$i = 2, j = 3, k = 1:$ $d_{23} = d_{21} d_{13} = 5 \cdot 1 = 5$

$i = 1, j = 2, k = 1:$ $d_{12} = d_{11} d_{12} = 1 \cdot \frac{1}{5} = \frac{1}{5}$

… … …

на практиці це зайві перевірки.
Достатньо перевірити різні між
\- **собою значення i, j, k =1,…,*n*.**
Наприклад, для n=3 достатньо перевірити
i=1, j=3, k=2 або i=1, j=2, k=3

2.2. Метод ЕМ парних порівнянь

Метод EM (eigenvector method) розрахунку ваг альтернатив

Вектором ваг w є власний вектор заповненої експертом мультиплікативної МПП D, який відповідає її найбільшому власному числу.

$$Dw = \lambda_{\max} w$$

Неприводимі матриці

Означення

$A = \{(a_{ij}) \mid i, j = 1,...,n\}$ називається <u>неприводимою</u>, якщо вона <u>не може</u> бути представлена у вигляді

$$\begin{bmatrix} A_1 & 0 \\ A_2 & A_3 \end{bmatrix}$$

де A_1, A_3 - квадратні матриці, 0- нульова.

Неприводимі матриці

$$D = \begin{pmatrix} 1 & 2 & 5 & 9 \\ \frac{1}{2} & 1 & 3 & 5 \\ \frac{1}{5} & \frac{1}{3} & 1 & 3 \\ \frac{1}{9} & \frac{1}{5} & \frac{1}{3} & 1 \end{pmatrix}$$

Мультиплікативні МПП – неприводимі

(не містять нульових елементів)

Неприводимі матриці

Приклад

$$A = \begin{pmatrix} 2 & 0 & 1 \\ 1 & 3 & 4 \\ 3 & 0 & 2 \end{pmatrix}$$ - приводима

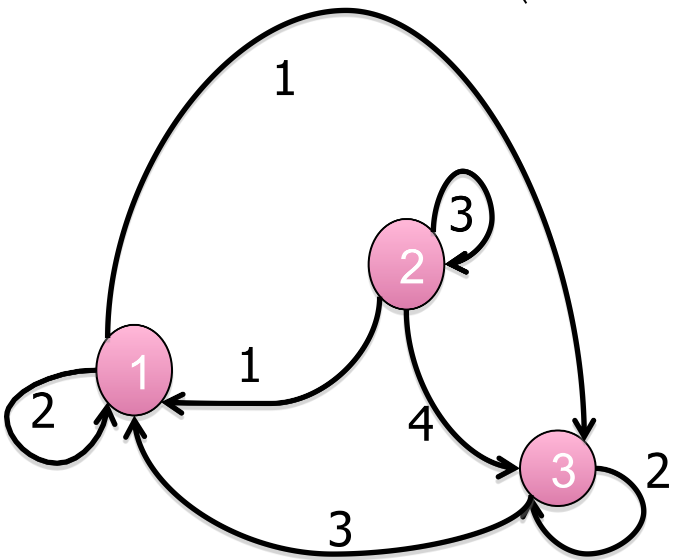

Перехід в другу вершину – неможливий.

Теорема

Матриця неприводима т.т.т.к.
її направлений граф є сильно зв’язним.

Теорема Перрона-Фробеніуса

Нехай А – неприводима і $A \geq 0$ ($A > 0$) .

Тоді:

1. А має просте власне число $\lambda \in R$, $\lambda > 0$, яке за модулем не менше (більше) за всі інші власні числа А.

2. Власний вектор, що відповідає λ, має *додатні* , з точністю до постійного множника, елементи.
3. Число λ (корінь Перрона матриці):

$$\lambda = \max_{x \geq 0} \min_{i} \frac{(Ax)_i}{x_i} = \min_{x \geq 0} \max_{i} \frac{(Ax)_i}{x_i}$$

Примітивні матриці

Означення.

A≥0 неприводима називається примітивною

якщо $\exists m \in Z,\ m \geq 1 \quad : \quad A^m > 0$

Інакше матрицю називають імпримітивною (циклічною).

Твердження. В графі примітивної матриці довжина шляху між будь-якими двома вершинами ≥ m.

Примітивні матриці

Теорема. Неприводима $A \geq 0$ примітивна т.т.т.к. A має єдиний (кратності = 1) характеристичний корінь з максимальним модулем.

$$A = \begin{pmatrix} 0 & 2 & 0 \\ 0 & 0 & 4 \\ 1 & 0 & 0 \end{pmatrix}$$ - неприводима, циклічна,

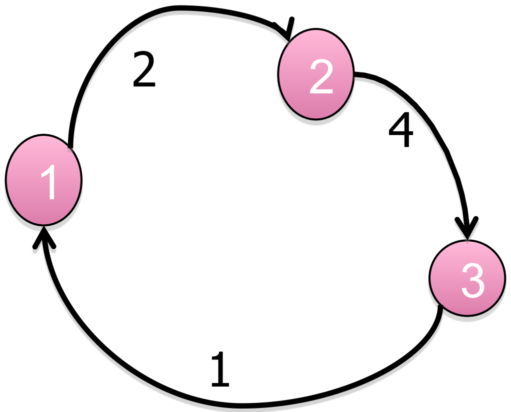

$\lambda_{\max}$ кратності 3

Примітивні матриці

Теорема. Нехай A - примітивна

Тоді $$\lim_{k\to\infty}\frac{A^k e}{\|A^k\|} = cw, \qquad \|A^k\| = e^T A^k e$$

$c = const$, w - власний вектор, який відповідає $\lambda_{\max}$

Приклад

$$A = \begin{pmatrix} 0 & 2 & 0 \\ 0 & 0 & 4 \\ 1 & 0 & 0 \end{pmatrix}$$

- неприводима,

циклічна,

$$\lim_{k \to \infty} \frac{A^k e}{\|A^k\|} = cw,$$

$$\| A^k \| = e^T A^k e$$

$$Ae = \begin{pmatrix} 2 & 4 & 1 \end{pmatrix}^T$$

$$x_1 = \begin{pmatrix} 2/7 & 4/7 & 1/7 \end{pmatrix}^T$$

$$Ax_1 = \begin{pmatrix} 8/7 & 4/7 & 2/7 \end{pmatrix}^T$$

$$x_2 = \begin{pmatrix} 4/7 & 2/7 & 1/7 \end{pmatrix}^T$$

$$Ax_2 = \begin{pmatrix} 4/7 & 4/7 & 4/7 \end{pmatrix}^T$$

$$x_3 = \begin{pmatrix} 1/3 & 1/3 & 1/3 \end{pmatrix}^T$$

$$Ax_3 = \begin{pmatrix} 2/3 & 4/3 & 1/3 \end{pmatrix}^T$$

$$x_4 = \begin{pmatrix} 2/7 & 4/7 & 1/7 \end{pmatrix}^T$$

Метод ЕМ для узгодженої МПП

$a_1, a_2, \dots, a_n$ - апельсини , $w_1, w_2, \dots, w_n$ - ваги апельсинів (відомі)

$$Dw = \begin{bmatrix} \frac{w_1}{w_1} & \frac{w_1}{w_2} & \cdots & \frac{w_1}{w_n} \\ \cdots & \cdots & \cdots & \cdots \\ \frac{w_n}{w_1} & \frac{w_n}{w_2} & \cdots & \frac{w_n}{w_n} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} w_1 \\ w_2 \\ \vdots \\ w_n \end{bmatrix} = n \begin{bmatrix} w_1 \\ w_2 \\ \vdots \\ w_n \end{bmatrix} = nw$$

$$Dw = nw \quad \Leftrightarrow \quad (D - nI)w = 0 \qquad (1)$$

$\det(D - nI) = 0 \quad \Leftrightarrow$ система рівнянь (1) має нетривіальний розв'язок

$Dw = nw$ - вироджена система рівнянь

$w_1 + w_2 + \dots + w_n = 1$ - додаткова умова для єдиності розв'язку

Метод ЕМ парних порівнянь:
властивості узгодженої мультиплікативної МПП

1) Якщо додатна матриця A узгоджена, то всі її рядки лінійно залежні між собою.

2) Власні числа додатної узгодженої матриці: $\lambda_1 = n$ (кратності 1)

$\lambda_2 = 0$ (кратності n -1)

3) Якщо A - додатна та узгоджена матриця, то $a_{ij} = \frac{1}{a_{ji}}$ і $a_{ii} = 1$.

4) Додатна матриця A узгоджена т. т. т. к. $rang(A) = 1$ та $a_{ii} = 1$

Метод ЕМ :
побудова міри узгодженості МПП

$D = \{d_{ij} \mid i, j = 1,\ldots,n\}$ - МПП, заповнена експертом

$$d_{ij} = \frac{w_i}{w_j}\varepsilon_{ij} \qquad \varepsilon_{ij} > 0, \quad \varepsilon_{ii} = 1$$

Твердження. D - узгоджена $\Leftrightarrow$ $\varepsilon_{ij} = 1 \quad \forall i, j = 1,\ldots,n$

$$CI = -\tfrac{1}{n-1}\sum_{i=2}^{n}\lambda_i$$

$$\sum_i \lambda_i = trD = n \qquad \Rightarrow \qquad CI = \frac{\lambda_{\max}-n}{n-1}$$

<u>**Теорема.**</u> Нехай A – додатна, обернено симетрична матриця nxn.

Тоді $\lambda_{\max} \geq n$ і рівність має місце т.т.т.к. A – узгоджена

Відношення узгодженості CR

$$CR = \frac{CI}{MRCI} \qquad CI = \frac{\lambda_{\max} - n}{n-1}$$

CR - відношення узгодженості МПП, заповненої експертом

CI - індекс узгодженості МПП, заповненої експертом

$MRCI$ - індекс випадкової узгодженості (табличне значення)

Порогові значения CR

n	порог. CR
3	0.05
4	0.08
≥5	0.1

Розрахунок $MRCI$

n	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
$MRCI$	**0**	**0**	**0.52**	**0.89**	**1.11**	**1.25**	**1.35**	**1.40**	**1.45**	**1.49**	**1.52**	**1.54**	**1.56**	**1.58**	**1.59**

1. Елементи над головною діагоналлю МПП – випадковим чином з множини {1/9, 1/8, …, 1, 2, …, 8, 9}.
2. Елементи під головною діагоналлю – за властивістю оберненої симетричності МПП.
3. На діагоналі розташовані “1”.
4. Розрахунок CI побудованої МПП.
5. Повторення пп.1 – 4 50000 разів.
6. Розрахунок середнього значення CI.

Інтерпретація ваг за допомогою теорії графів

Надія І. Недашківська n.nedashkivska@gmail.com

Інтерпретація ваг за допомогою теорії графів

Направлений граф G, $1, 2, \ldots, n$ – вузли.

Інтенсивність дуги $0 \leq q_{ij} \leq 1$

Кратність дуги $p_{ij} \in N$

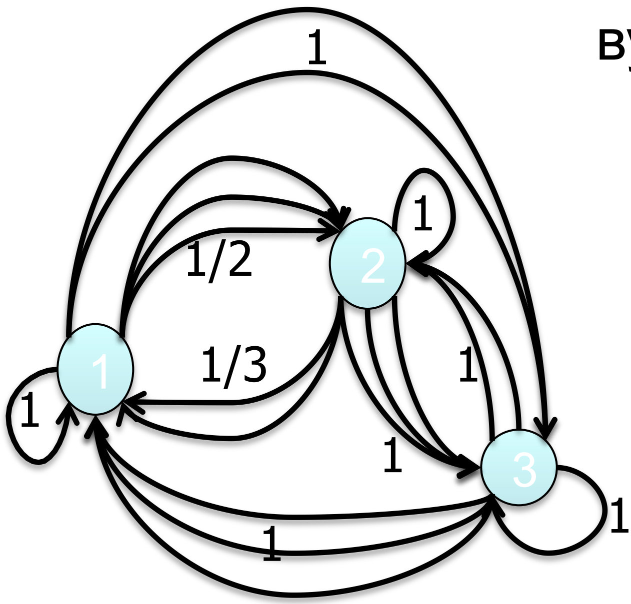

вузли i, j

Маршрут

Довжина маршруту

Інтенсивність маршруту

Загальна інтенсивність маршрутів

k - маршрут

Маршрут в графі

Маршрут в направленому графі – послідовність вузлів та дуг, при якій кожний вузол є кінцем дуги, яка знаходиться у послідовності безпосередньо перед ним, та джерелом наступної за ним дуги.

Довжина маршруту – кількість дуг у маршруті.

Інтенсивність маршруту – добуток інтенсивностей дуг у маршруті.

Загальна інтенсивність маршрутів – сума інтенсивностей маршрутів.

Матриці інтенсивності-інцидентності

Матриця інтенсивності-інцидентності графа G

$U = \{(u_{ij}) \mid i, j = 1, \ldots, n\}$ – загальні інтенсивності 1-маршрутів

$$u_{ij} = p_{ij} q_{ij}$$

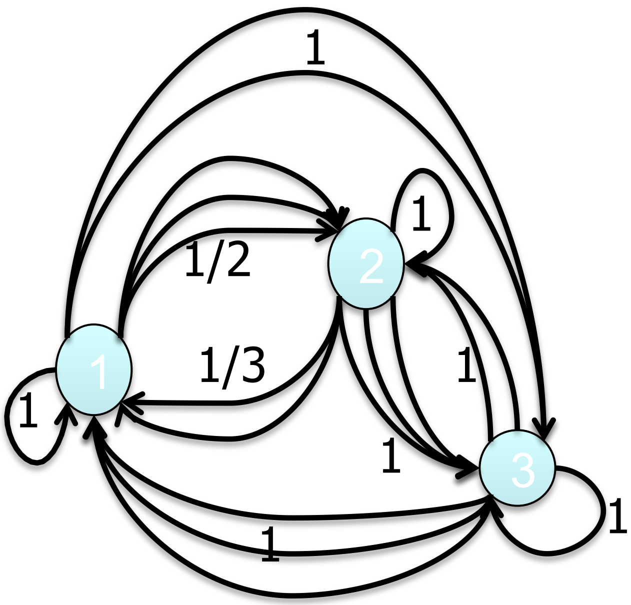

$$U = \begin{pmatrix} 1 & 3/2 & 2 \\ 2/3 & 1 & 3 \\ 3 & 2 & 1 \end{pmatrix}$$

Загальна інтенсивність k-маршрутів від i до j - ?

Загальні інтенсивності k-маршрутів

Твердження. Загальні інтенсивності k-маршрутів

$$U^k = \underbrace{U \cdot U \cdot \ldots \cdot U}_{k\ times} = \{(u_{ij}(k)) \mid i, j = 1, \ldots, n\}$$

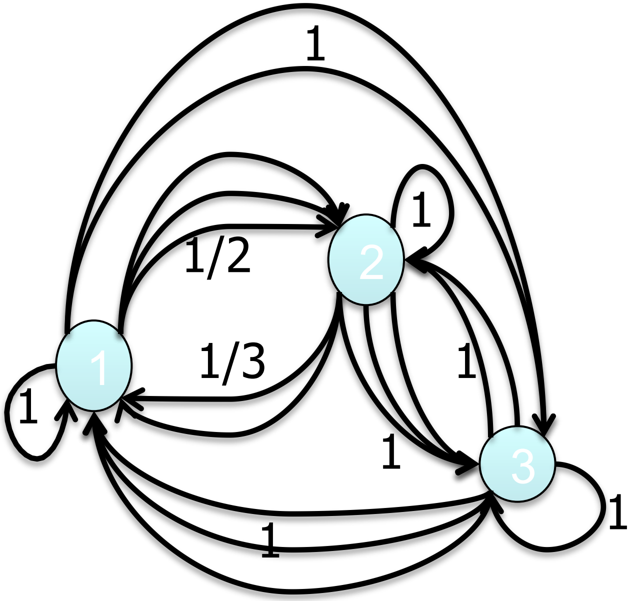

Приклад. $i = 1,\ \ j = 3$

Загальна інтенсивність 2-маршрутів:

(1, 2, 3): 9/2
(1, 1, 3): 2
(1, 3, 3): 2
17/2

$$U^2 = \begin{pmatrix} 8 & 7 & 17/2 \\ 31/3 & 8 & 22/3 \\ 22/3 & 17/2 & 13 \end{pmatrix}$$

Загальні інтенсивності k-маршрутів

Приклад.
Загальна інтенсивність 2-маршрутів між вузлами 1 і 3:

(1,2), (2,3): 9/2
(1,1), (1,3): 2
(1,3),(3,3): 2
17/2

$$U^2 = \begin{pmatrix} 8 & 7 & 17/2 \\ 31/3 & 8 & 22/3 \\ 22/3 & 17/2 & 13 \end{pmatrix}$$

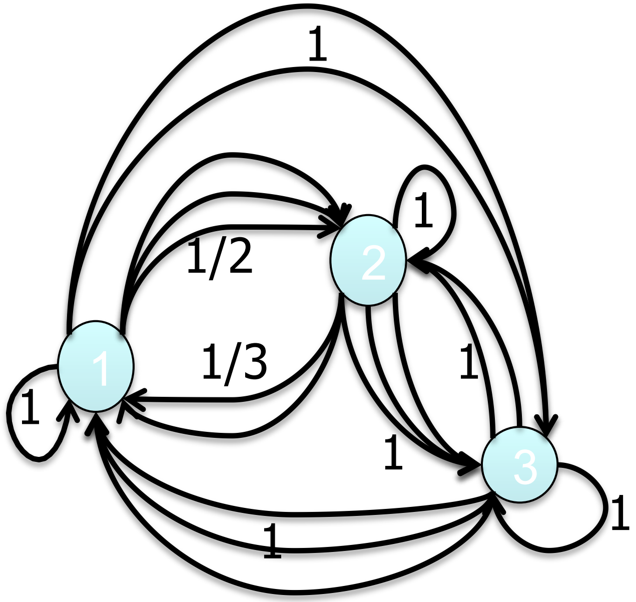

Теорема. $U^k = \{(u_{ij}(k)) \mid i, j = 1, \ldots, n\}$ загальні інтенсивності k-маршрутів від вузла i до вузла j.

Матриці парних порівнянь

Нехай мультиплікативна МПП $D = \{(d_{ij}) \mid i, j = 1, \dots, n\}$ – це матриця інтенсивності-інцидентності.

$$d_{ij} = \frac{p_{ij}}{q_{ij}}$$

p_{ij} – кратність дуги

$1 / q_{ij}$ – інтенсивність дуги

d_{ij} – інтенсивність важливості (перевага) i відносно j за 1 крок

$$\frac{\sum_j d_{ij}}{\sum_i \sum_j d_{ij}}$$ – перевага i над всіма іншими об'єктами за 1 крок

Матриці парних порівнянь

Нехай мультиплікативна МПП $D = \{(d_{ij}) \mid i, j = 1,\dots,n\}$ – це матриця інтенсивності-інцидентності.

$$d_{ij} = \frac{p_{ij}}{q_{ij}}$$

p_{ij} – кратність дуги

$1/q_{ij}$ – інтенсивність дуги

$$D = \begin{pmatrix} 1 & 5 & 1/3 \\ 1/5 & 1 & 1 \\ 3 & 1 & 1 \end{pmatrix}$$

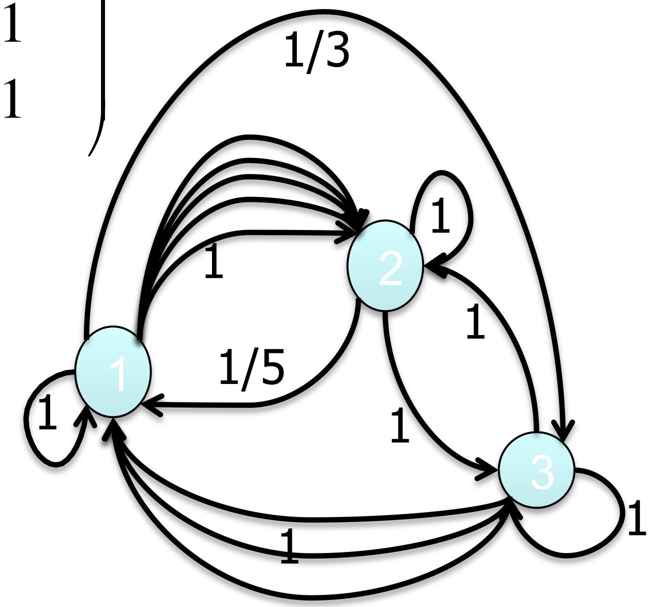

d_{ij} – інтенсивність важливості (перевага) i відносно j

$$\frac{\sum_j d_{ij}}{\sum_i \sum_j d_{ij}}$$ – перевага i відносно всіх інших j

Інтерпретація ваг за допомогою теорії графів

Твердження

$D^k = \{(d_{ij}(k)) \mid i, j = 1,\dots,n\}$ - інтенсивності важливості (перевага) за k кроків.

Індекс переваги $w_i(k)$ об' єкту i над усіма іншими об' єктами за k кроків :

$$w_i(k) = \frac{\sum_{j=1}^{n} d_{ij}(k)}{\sum_{p=1}^{n}\sum_{j=1}^{n} d_{pj}(k)}$$

Загальний індекс переваги

Загальний індекс переваги w_i

об' єкту i над всіма іншими об' єктами :

$$w_i = \lim_{k \to \infty} w_i(k)$$